
HUSŮV ODKAZ NA JÁCHYMA Z FIORE

V Í T H L I N K A

ABSTRACT

Reference of John Hus to Joachim of Fiore

The article attempts to outline the major theological concepts of history by great medieval exegete Joachim of Fiore, it reflects his apocalyptic experience of that time and describes the main features and methodology of his exegesis. Moreover, the article documents, based on the description of Joachim, apocalyptic expressions in the writings of John Huss; it also examines the possible influence of prophecies and tries to answer the question whether it is possible to find any signs of the influence of Joachim of Fiore, or his disciples, on the John Huss's work.

Key words

John Huss; Joachim of Fiore; Medieval Apocalypticism and Eschatology; Joachimism; Theology of History; Exegesis; Antichrist

DOI: 10.14712/235363398.2015.68

Šestnáctého července 1410 nechal pražský arcibiskup Zbyněk Zajíc z Hazmburka spálit knihy anglického učence Johna Wyclifa. Rozhodnutí k odstranění knih věřícím z očí a jejich spálení bylo výsledkem usnesení synody z předchozího měsíce, proti němuž protestovala univerzita. Dokonce i král Václav IV. žádal arcibiskupa o odložení rozsudku. Postupu arcibiskupa se spolu se Zdislavem ze Zvířetic a dalšími šesti účastníky postavil i Jan Hus, který podal proti nejvyššímu českému duchovnímu představiteli apelaci k papežskému soudu.¹ Svoji

¹ K popisu událostí srov. František M. Bartoš. *Čechy v době Husově 1378–1415*. Díl II. 6. Praha: Jan Laichter 1947, s. 328–332; František Šmahel. *Husitská revoluce. Kořeny české reformace*. Díl II. Praha: Karolinum 1996, s. 239–241.

argumentaci odmítající pálení knih Hus formuloval ve spise *De libris hereticorum legendis*, kde zdůvodňoval, že rovněž v knihách kacířů mohou být obsaženy správné a užitečné myšlenky. V této souvislosti Hus poukázal na kauzu projednávanou IV. lateránským koncilem, který odsoudil spis o Trojici kalábrijského opata a velkého exegety Jáchyma z Fiore. Koncil tehdy zakázal hájit nebo schvalovat Jáchymovu bludnou nauku či výrok o Trojici, ale nenařídil pálit jeho knihu nebo zavrhnout pravdu v ní obsaženou.² Proto se ve spojitosti se známou skutečností, že Hus svoji přítomnost podobně jako Jáchym z Fiore prožíval v apokalyptické perspektivě, v níž se spolu s vystoupením Antikrista musí odehrát řetězec hrozivých událostí, naskytá otázka, zdali Hus pro své apokalyptické výpovědi nevyužil některé prvky z exegetické invence opata z Fiore, potažmo jeho následovníků. Pro uvedený záměr bude důležité Jáchyma z Fiore stručně představit, v základních liniích nastínit jeho dějinně teologickou koncepci a ozřejmit jeho vnímání přítomnosti s vystoupením antikristovského protivníka. Následná reflexe možného odkazu Jáchymova učení v Čechách u Husových předchůdců druhé poloviny 14. století pak připraví pole konkrétnímu srovnání.

Jáchym z Fiore

Ačkoli Jáchym z Fiore své poslání spatřoval v naplnění úkolů biblického exegety, který odkrývá dějinný záměr vložený Bohem do posvátných textů Starého a Nového Zákona, svými současníky byl chápán jako muž rozumějící skrytým významům Písma, ohlašovatel Antikrista a prorok mající zvláštní dar znát věci budoucí.³ Jáchymovy

² Jan Hus. *De libris hereticorum legendis*. Magistri Iohannis Hus Opera omnia XXII. Jaroslav Eršil (ed.). Praha: Academia 1966, s. 34: „Ad tercium articulum: de Iohachim dicitur, quod prohibetur sua doctrina vel sententia de Trinitate erronea defendi et approbari, sed non liber suus comburi nec veritas libro eius inserta quomodolibet reprobari.“

³ Z velké řady studií k biografickým údajům srov. Gian Luca Potestà. *Il tempo dell' Apocalisse*. Roma-Bari: Laterza 2004; Herbert Grundmann. *Gioacchino da Fiore, Vita e opere*, Roma: Viella 1997; Fabio Troncarelli. *Gioacchino da Fiore. La vita, il pensiero, le opere*. Roma: Città nuova 2002, s. 10–32, nyní česky *Jáchym z Fiore (cca 1135–1202)*. Velehrad – Roma: Refugium 2012; Bernard McGinn. *L'abate calabrese. Gioacchino da Fiore nella storia del pensiero occidentale*. Genova – Milano: Marietti 2010, s. 15–55; Bernard Töpfer. *Il regno futuro della libertà. Lo sviluppo delle speranze millenaristiche nel medioevo centrale*. Genova: Marietti 1992, s. 65–128. Mnohé doplnějí studie Robert E. Lerner. *Refrigerio dei santi. Gioacchino da Fiore e l'escatologia medievale*. Roma: Viella 1995; Roberto Rusconi (ed.). *Gioacchino da Fiore tra Bernardo di Clairvaux e Innocenzo III*. Roma: Viella 2001.

schopnosti imponovaly mocným tehdejšího světa. Přijímali opatovy rady i napomenutí a podporovali jej v další činnosti, neboť jeho exegetické konstrukce obsahovaly uchopitelné sdělení o minulosti a odpovídaly na závažné otázky přítomnosti i blízké budoucnosti. V roce 1184 jej například ve Veroli požádal papež Lucius III. (1181–1185), aby mu osvětlil tajemné sibylské proroctví nalezené v pozůstalosti zemřelého kardinála Matouše z Angers, profesora kanonického práva v Paříži.⁴ Hned následujícího roku jej nově zvolený papež Urban III. (1185–1187) povzbuzoval k exegetické práci.⁵ A když Jáchym v letech 1190–1191 pobýval na Sicílii, kde na příhodné počasí k nalodění se do Palestiny před zahájením třetí křížové výpravy čekali anglický král Richard Lví srdce a francouzský král Filip II., Jáchymova prorockého ducha využil právě anglický panovník.⁶ Dle líčení králova kronikáře Rogera Howdena Richard Jáchyma pozval, aby mu vyložil biblický text apokalyptického draka se sedmi hlavami ze Zj 12, 3 a 17, 9 a též aby mu řekl více o Antikristovi.⁷

Exegetická metoda

Svoji schopnost dějinné interpretace textů Písma způsobem tolik oslovujícím mnohé osoby Jáchym spojoval se dvěmi zjeveními, jichž se mu dostalo v cisterciáckém klášteře v Casamari mezi léty 1183–1185. Opat vzpomínal, že v obou případech došlo „téměř k zápasu v mysli“, kdy přemítal nad významem Písma a Trojice. Pak se náhle jeho rozumu dostalo osvětlení, jež učinilo jasným a pochopitelným to, co bylo dříve nesrozumitelné. Jáchym vnímal „s velikou jasností pochopení

⁴ Bernard McGinn. Joachim and the Sibyl. *Cîteaux* 24 (1973), s. 97–138; Týž. *Visions of the End. Apocalyptic Traditions in the Middle Ages*. New York: Columbia University Press 1979, s. 130–135.

⁵ *Vita b. Joachimi abbatis* [= *Vita*]. In: Grundmann (ed.). *Gioacchino*, s. 186. S ohledem na vymezený prostor této studie nebude možné všechny argumentace z pramenů doložit jejich latinskou citací.

⁶ K rozhovorům s papežem Luciem III. ve Veroli roku 1184 a s anglickým králem v Messině v zimě 1190–1191 srov. Marjorie Reeves. *The Influence of Prophecy in Later Middle Ages. A study in Joachimism*. 2. vyd. New York: Oxford University Press 2000, s. 4–14; Potestà. *Il tempo*, s. 242–243; Robert E. Lerner. *The Powers of Prophecy: The Cedars of Lebanon Vision from the Mongol Onslaught to the Dawn of the Enlightenment*. Berkeley: University of California Press 1983, s. 96.

⁷ *Chronica magistri Rogeri de Houdene* (MGH SS. 27. F. Liebermann – R. Pauli [ed.], Hannoverae 1885), s. 152. Záznam Jáchymovy interpretace zmíněn ve stejném svazku MGH, srov. *Ex gestis Henrici II. et Ricardi I.*, s. 124–125.

plnost knihy Apokalypsy a celou shodu Starého a Nového zákona“.⁸ Vidění pohnula opata k tomu, aby začal současně psát svá tři největší díla: *Concordia Novi ac Veteris Testamenti, Expositio in Apocalypsim* a *Psalterium decem cordarum*. Tato díla pak Jáchym přepracovával po zbytek života.⁹

Jáchymův propracovaný systém práce měl vést k co možná největšímu odkrytí stop Boha ve stvoření. Hlavní zdroj spatřoval v textech Starého a Nového zákona, tedy v textech uznaných autoritou církve jako kanonických a vzniklých z vnuknutí Ducha svatého. Jestliže byly oba Zákony inspirovány Bohem, musela zde existovat vnitřní logika mezi dvěma zjeveními, která měla umožnit pochopení hluboké jednoty Písma. Opat nepřetržitě přistupoval k textům Písma s otázkou, co zkušenosti vyvolaného lidu z minulosti znamenaly pro jeho přítomnou dobu, zda měly k současnosti určitý vztah, zda bylo možné uvažovat o minulosti, která by měla své naplnění v přítomnosti, a jestli ano, o jaké události se jednalo, a též, zda bude tato rovnice platit i pro budoucnost. Věřil, že jeho exegetický přístup toto umožňuje, a nazval jej *concordia*. Trval na faktu, že již metodologie zvolená pro uspořádání jednotlivých knih Písma, skrývající se za jednotlivými událostmi, osobami a jejich jednáními, odhalovala určitým způsobem tajemství trojjediného Boha v dějinách. Jáchym zdůrazňoval vnitřní vztah mezi Starým a Novým zákonem, který se mu demonstroval ve shodě, vnitřní logice – *concordia* obou Zákonů.¹⁰ V této shodě porovnával například starozákonní patriarchy s novozákonními apoštoly či starozákonní agresory izraelského lidu s utlačovateli lidu novozákonního. Metodologii *concordia* opat definoval takto:

⁸ Popis události Jáchym zachytil ve dvou svých spisech, prvním je Jáchym z Fiore. *Expositio in Apocalypsim* [= *Expositio*]. Venetiis 1527 (anast. přetisk: Frankfurt am Main 1964). I, fol. 39rb–va; druhým pak Jáchym z Fiore. *Psalterium decem cordarum* [= *Psalterium*]. Kurt Victor Selge (ed.). Roma: Istituto Storico Italiano per il medio evo 2009, s. 9–10.

⁹ Troncarelli. *Gioacchino*, s. 22–25.

¹⁰ K tradici interpretace teologie dějin, na niž Jáchym navazoval a z níž pak vyvodil své originální závěry, srov. Henri de Lubac. *Esegesi medievale. I quattro sensi della Scrittura*. Díl 18/2. Milano: Jaca Book 2006, s. 59–128; Henri Mottu. La mémoire du futur: signification de l'Ancien Testament dans la pensée de Joachim de Fiore. In: Antonio Crocco (ed.). *L'età dello Spirito e la fine dei tempi in Gioacchino da Fiore e nel gioachimismo medievale*. S. Giovanni in Fiore: Centro Internazionale di Studi Gioachimiti 1986, s. 15–28.

Shodu (*concordia*) chápeme jako podobnost téže proporce mezi Novým a Starým zákonem, stejnou co do velikosti, nikoli co do důstojnosti, kdy osoba a osoba, ordo a ordo, válka a válka na sebe vzájemně hledí a tvoří dvojici.¹¹

Touto definicí sdělil, že *concordia* není shoda událostí jako v případě shod v synoptických evangeliích. *Concordia* neznamenal alegorii, ale podobnost jedné reality k realitě větší, jako den k roku, týden k epoše, osoba ke kategorii či město k lidu. Systém shody tedy hleděl na minulost jako na model nedokonalé události k té, která se ještě uskuteční. Historické popisy Starého zákona představovaly němá líčení – *littera*, bez dosažení významu. Jáchym chtěl vytěžit historický rytmus stanovený Bohem a typologický přístup konfrontující starý lid s lidem křesťanským mu poskytoval nástroj. Jedna figura, jedna událost Starého zákona se odkrývala ve figuře či události Nového zákona a stávala se odkazujícím znamením pro dobu po sepsání novozákonních knih až do konce dějin. *Concordia* odhalovala model vzájemných korelací, jejichž dosah posvátné texty nevyčerpaly, rozšiřovala je na celé dějiny a určovala rytmus i členění podle počtu lidských generací.¹²

Dějiny jako sebeodkrývání Boží Trojice

Z exegeze založené na principu *concordia* Jáchym propracoval celkový popis dějin lidstva od jejich počátku až po završení. Na pozadí výčtu generací lidských pokolení zaznamenaných v Bibli rozpracoval odpovídající proces dějin působení Otce, Syna a Ducha svatého, jehož výsledkem se stal známý model tří *status*, *ordo*, *tempus*.¹³ Aby Jáchym toto tajemství Trojice přiblížil, vyšel z celkového počtu sto padesáti žalmů, které měly být odrazem liturgického slavení církve, jenž tvoří hlavní náplň mnišského života.¹⁴ Každodenní liturgie mnichovi před-

¹¹ Jáchym z Fiore. *Liber de Concordia Novi ac Veteris Testamenti* [= *Concordia*]. Venezia 1519 (anast. přetisk: Frankfurt am Main 1964), II, fol. 7rb.

¹² Ve vztahu k symbolice čísel a konkrétně k číslu 42 a 1260 u Jáchyma srov. Herbert Grundmann, *Studi su Gioacchino da Fiore*. Genova: Marietti 1989, s. 50–54.

¹³ Líčení odpovídá pasážím *Psalterium* I, 73–84.

¹⁴ Pojednání o 150 žalmech korespondujících s Božskými osobami odpovídá pasážím *Psalterium* II, s. 115–122 a částečně s. 185–195. K tomu srov. analýzu Beatrice Hirsch Reich. *The Symbolism of Musical Instruments in the „Psalterium decem chordarum“ of Joachim of Fiore and Its Patristic Sources*. *Studia patristica* 9. Leuven: Peeters 1966, s. 544–551; McGinn. *Labate*, s. 182–184; K symbolické interpretaci počtu 150 žalmů počínaje Augustinem obecně srov. Heinz Meyer. *Die alegorische Deutung*

kládala v recitacích žalmů jednotlivá církevní slavení Kristových životních etap. Proto se cisterciácký opat dovolával recitace žalmů. Jestliže celkový počet knihy žalmů tvoří 150 žalmů, pak na základě *concordia* bylo možné číslo 150 rozložit do tří skupin po padesáti, což odkazovalo k trinitárnímu základu a umožňovalo rozdělit historii do tří celků podle řádů – *ordines*, jímž náležela příslušná recitace žalmů.¹⁵ V návaznosti na hierarchizaci středověké křesťanské společnosti Jáchym vyvodil, že vrchol tvoří monastická forma života – *ordo monasticus*, druhé místo vymezil klerikům – *ordo clericalis* a nejnižší místo určil stavu manželskému – *ordo coniugalis*. Zdůraznil, že mnichům přísluší recitovat třicet žalmů denně, klerikům dvacet a laikům deset. Ženatým náležela manuální aktivita (*opus* náležející Otcí), klerikům nauka (*littera* – *doctrina* náležející Synu), mnichům kontemplace (*iubilatio* náležející Duchu svatému).¹⁶ Každý *ordo* samozřejmě reflektoval jednu osobu Trojice.¹⁷ Uvedený vztah *ordines* a Trojice Jáchym přenesl do historického rámce a každé osobě Trojice, jež reprezentuje jeden *ordo*, přiřkl jedno časové určení – *status*, jakožto tři po sobě jdoucí časy dějin světa. Během prvního času se hebrejskému lidu manifestoval pouze Otec. Ve druhém *status* křesťanský lid poznal a poznává Syna, a v důsledku toho také Otce. Ještě však nepochopil Ducha, který se doposud nevytlil, proto nemůže být pochopen tělesnými lidmi. Křesťané ho sice určitým způsobem poznali, ale nebyli obdařeni jeho dary. Druhý *status* bude trvat až do konečného obrácení Izraele. Ve třetím nastoupí třetí lid *populus spiritualis*, schopný poznat Ducha společně s Otcem i Synem.¹⁸

V návaznosti na tento základní popis, kde každá božská osoba formovala vlastní status a Syn a Duch svatý sestupovali z Otce lineárně,

der Zahlenkomposition des Psalters. Frühmittelalterliche Studien. Jahrbuch des Instituts für Frühmittelalterforschung der Universität Münster. Díl 6. Berlin 1972, s. 216–219; Giorgio G. Picasso. Il sentimento del tempo nella tradizione monastica. In: Paolo Vian (ed.) *Sentimento del tempo e periodizzazione della storia nel medioevo*, Spoleto: Centro italiano di studi sull'alto medioevo 2000, s. 199–212; Emore Paoli. La santificazione e celebrazione del tempo: liturgia e agiografia. In: Paolo Vian (ed.) *Sentimento*, s. 213–252.

¹⁵ *Psalterium* II, s. 117–123. Srov. syntéza Giovanni Di Napoli. Teologia e storia in Gioacchino da Fiore. In: *Storia e messaggio in Gioacchino da Fiore*. S. Giovanni in Fiore: Centro di Studi gioachimiti 1980, s. 96–98; Reeves – Reich. *The "Figurae"*, s. 57–59.

¹⁶ *Psalterium* II, s. 120–121.

¹⁷ Srov. *Concordia* I, fol. 9va: „Qui fecit hominem ad imaginem et similitudinem suam [...] ipse voluit constitui tres ordines istos ut essent et ipsi ad imaginem et similitudinem Trinitatis.“

¹⁸ *Psalterium* II, s. 129–133.

Jáchym propracoval druhý přístup. V něm se zaměřil na skutečnost, že Duch svatý vychází jak z Otce, tak i ze Syna.¹⁹ Aby uvedený model přiblížil, vyšel ze sdělení v Apokalypse: „Já jsem omega.“ Dle opata minuskulní písmeno „ω“ složené ze tří malých sloupců odkazovalo na tři božské osoby, přičemž prostřední sloupec přiřadil Duchu svatému a Duch tedy vycházel stejným způsobem z Otce a Syna. Jako celek minuskulní omega „ω“ odkazovala k tajemství vyjádřeném v termínu *processio*, reprezentovala historii naplněnou ze dvou částí, nad nimiž se udržoval třetí, nový rozměr. Majuskulní omega „Ω“ Jáchymovi zjevovala jednotu božského života.²⁰

Nové zdůraznění třetí božské osoby přinášelo četné důsledky pro další formulace. Byl-li vlastním *ordo* Ducha *ordo* mnichů, měl tento *ordo* dvojí počátek v dějinách. Nejprve se manifestoval ve status Otce, kterému dominoval lid Staré smlouvy, a začal s Eliášem a Elizeem. Podruhé se manifestoval ve status Syna, reprezentovaného Novou smlouvou, a začal s Benediktem, zakladatelem západního mnišství.²¹ Jestliže byla Duchu přiznána přítomnost v epoše Syna i Otce, pak platilo, že jednotlivé charakteristiky pro čas posledního *status* Ducha svatého již určitým způsobem formovaly status Otce i Syna, tedy období předcházející věk Ducha svatého. Pokud bylo jednou z charakteristik Ducha celistvé pochopení – *intelligentia spiritualis*, jež bude plně zakoušeno v jemu přisouzeném čase, pak ono pochopení formovalo již čas Zákona starého i Zákona nového.²² Proto bylo nutné zdůraznit a stanovit na základě tohoto tajemství Trojice nikoli tři časy, ale časy dva.²³ A rovněž zdůraznit dva Zákony.²⁴ Dva Zákony znamenající lid dvojí zkušenosti, z jejichž zapsané *littera* vycházelo jedno pochopení.²⁵ Jáchym se proto snažil na základě *concordia* určit časy a způsoby přítomnosti *ordo* mnichů v trinitárním rytmu dějin spásy a propracovat

¹⁹ Potestà. *Il tempo*, s. 112–114.

²⁰ *Expositio* I, fol. 37rb.

²¹ *Concordia* II, fol. 10vb–11va: „Ordo monachorum, qui quoddammodo visus est est incipere ab Helyseo, alio modo incipere a sancto Benedicto.“

²² *Concordia* II, fol. 10rb.

²³ *Concordia* II, fol. 9ra.

²⁴ *Concordia* II, fol. 10rb: „Igitur quia duo sunt quorum unus unigenitus, alius genitus. Condita sunt duo testamenta, quorum primus ut supra diximus specialiter pertinet ad Patrem, secundum ad Filium, quia aliud de alio porro spiritualis intellectus unus est ex utroque procedens.“

²⁵ *Concordia* II, fol. 18rb: „Agnosce itaque in littera Veteris testamenti, que est ut ita dixerim scientia primitiva imaginem Patris. In: littera Novi, que est littera de littera imaginem Filii, in intelligentia, que ex utraque procedit, imaginem Spiritu sancti.“

propojení zkušeností dvou lidí dvojí smlouvy. Tak mohl ve shodě s dějinným rytmem stanoveným Boží Trojicí z minulého odkazovat na přítomnost i čas blízké budoucnosti.

Za účelem určení přítomnosti *ordo* mnichů v trinitárních dějinách, tedy za účelem vymezení, které osoby ve *status* Otce (Starý zákon) a *status* Syna (Nový zákon) reprezentují Ducha svatého, Jáchym ve vztahu k výpočtu lidských generací přisoudil ústřední roli hodnotám 21, 42 a 63.²⁶ Ve snaze přesně určit důležité události v minulosti a stanovit jasnou výpověď o své současnosti upřesnil, že trvání starozákonních generací bylo proměnné, ovšem uběhnuvším čtyřiceti generacím církve určil třicetileté trvání pro každou zvlášť.²⁷ Dále ustanovil období přechodných period, tzv. *fructificatio*, kdy protagonisté i charakteru času začínali nabývat podoby protagonistů i charakterů času budoucího. V této souvislosti se pak počet 21 vztahoval ke generacím na počátku a konci jednotlivých *status* či též trvání *fructificatio*. Dvačtyřicet označilo souhrn dvačtyřiceti generací podle periody 30 let, v nichž byly zahrnuty velké události s protivenstvími vůči církvi. Počet 63 označil počet generací prvního i druhého *status*. Na stránkách spisu *Concordia* opat vícekrát vyvodil, že z porovnávání generací lidu Staré a Nové smlouvy, kdy zdůraznil roli *ordo* mnichů, mohl označit svoji dobu jako blízkou konci druhého *status* a počátku třetího.²⁸ Ten však nenastane dříve, dokud odvěký protivník Boha nebude poražen.

Jáchymovo pojetí přítomnosti a očekávání Antikrista

Jáchym rozprostřel své teologické pojetí na celé dějiny a vlastní přítomnost prožíval v očekávání blížícího se zvratu, který co nevidět dramaticky promění kvalitu celého stvoření.²⁹ Na mnoha místech spisů

²⁶ Téma analyzováno McGinn. *Labate*, s. 206–208; Potestà. *Il tempo*, s. 137–138; Reeves – Reich. *The “Figurae”*, s. 130.

²⁷ *Concordia* II, fol. 12va-rb; pro konstatování o třiceti letech trvání jedné generace též *Concordia* IV, fol. 44va: „Triginta itaque anni computandi sunt in Novo testamento per singulas generationes.“

²⁸ Srov. seřazení generací v *Concordia* II, fol. 12va, či dlouhé seznamy vyjmenování generací vedoucích k témuž konstatování *Concordia* III, fol. 41vb, IV, fol. 55vb–56ra.

²⁹ Srov. hodnocení Raoul Manselli. *Il problema del doppio Anticristo* in Gioacchino da Fiore. In: Paolo Vian (ed.). *Da Gioacchino da Fiore a Cristoforo Colombo. Studi sul francescanesimo spirituale, sull'ecclesiologia e sull'escatologismo bassomedievali*. Roma: Istituto Storico Italiano per il Medio Evo 1997, s. 571–584. Gian Luca Potestà. *Progresso della conoscenza teologica e critica del profetismo in Gioacchino da Fiore. Cristianesimo nella storia* 17 (1996), s. 301–331.

nacházíme vyjádření tohoto přesvědčení. Ve spisu *Concordia* často opakoval formulace: „O tomto přítomném čase, o němž tvrdíme, že je koncem druhého a začátkem třetího *status*.“⁵⁰ Ohlašoval předposlední čtyřicátou první generaci: „Věřu, v církvi již začala čtyřicátá první generace v roce 1201 od vtělení Pána.“⁵¹ Ve spise *Tractatus super quatuor Evangelia*, jehož tři traktáty dokončoval právě na přelomu století, při interpretaci biblické události zjevení tří králů po dvanácti dnech, napsal:

Jak blažený bude tento čas a jak šťastní budou ti, v nichž se duchovně dovrší ono procitnutí Krista. Proto se domnívám, že jako se Kristus ukázal mudrcům po dvanácti dnech, tak se musí po dvanácti stoletích duchovně dovršit ono zjevení.⁵²

Zásadní informace o tom, jak v dané eschatologické perspektivě vnímal příchod nepřítel stvoření – Antikrista, přináší jeho monumentální dílo *Expositio in Apocalypsim*. V něm opat z Fiore použil a rozvinul všechny své dřívější exegetické postupy, propojil je se symbolickými ztvárněními, které do neuvěřitelných detailů interpretoval, a jejich významy dále používal pro následující vývody. Jednotlivá líčení Apokalypsy pojal jako dějiny teologie křesťanství. Svým pojetím teologie podle Apokalypsy se vymezil vůči tradičnímu Augustinovu pojetí, dále pak zejména vůči Tychoniovu a Bedovu členění, kteří jednotlivé části poslední knihy Písma interpretovali vždy na celé dějiny křesťanství.⁵³ Exegeze dle souladu obou Zákonů vedla Jáchyma k tomu, že zavedl vztah mezi pronásledováními lidu Starého zákona a textem Janova zjevení o sedmero pečetích (Zj 4, 1 – 8, 1) či též zatroubeními sedmi andělů s polnicemi (Zj 8, 2 – 11, 9). Neboli sedmi pronásledováními, které vytrpěl starozákonní lid, odpovídalo sedm pečeti Apokalypsy, jejichž prolomením podle principu *concordia* mělo odpovídat sedm etap dějin církve se sedmi pronásledováními a antikristovskými perzekutory.⁵⁴ V úvodní knize k velkému

⁵⁰ *Concordia* I, fol. 5vb.

⁵¹ *Concordia* IV, fol. 56vb.

⁵² Jáchym z Fiore. *Tractatus super quatuor evangelia* [= *Tractatus*]. Francesco Santi (ed.). Roma: Istituto Storico Italiano per il Medio Evo 2002, s. 83–84.

⁵³ Wilhem Kamlah. *Apokalypse und Geschichtstheologie. Die mittelalterliche Auslegung der Apokalypse vor Joachim von Fiore*. Berlin: Ebering 1935, s. 10–20; Töpfer. *Il regno*, s. 99; Potestà. *Il tempo*, s. 298.

⁵⁴ *Expositio* II, 99rb–125rb.

výkladu na Apokalypsů Jáchym stanovil sedm starozákonních pečetí takto: prvními pronásledovateli byli Egypťané, druhými Kananejci a Filištinští, třetí Syřané, čtvrtí Asyřané, pátí Babyloňané, šesté pronásledování způsobili nepřátelé usilující zničit židovský lid v době Ester a Judit.⁵⁵ Sedmým perzekutorem byl Antioch Epifanés.⁵⁶ Pro dějiny novozákonního lidu představovali prolomení první pečetě pronásledovatelé prvotní církve v čase apoštolů. Druhé prolomení trávající až do času císaře Konstantina a papeže Silvestra se odehrálo v čase mučedníků, kdy křesťany pronásledovali pohanští římscí císařové. Třetí prolomení v čase učitelů ohlásilo útoky heretiků, zejména ariánů reprezentovaných Vandaly a Langobardy. Čtvrté prolomení v čase poustevníků a panen a v době papeže Řehoře Velikého a císaře Héraklea způsobil útok Saracénů.

Protože další popis pronásledovatelů mířil k době Jáchyma, jeho líčení od pátého perzekutora nabylo na šíři. Pátého Antikrista opat zahlédl v popisu Zj 9, 1–3 ve figuře anděla z propasti majícího moc nad kobyčkami z propasti.⁵⁷ Tuto temnou figuru ztělesňoval jistý vzdělaný duchovní popírající pozitivnost stvoření a zdůrazňující nutnost opuštění všeho tělesného.⁵⁸ Kobyčky z propasti Jáchym ztotožnil s katarý představenými jako „secta Patharenorum, que resistit quinto“.⁵⁹ Katarři vedení oním vzdělcem demonstrovávali pátého protivníka církve. V nich se naplnila slova z 1 Jan 2, 22 o těch, kteří popírají Kristovu tělesnost.⁴⁰ V šestém věku církve dojde k pronásledování realizovaném ve dvou fázích. Dva pronásledovatelé dvou předchozích pronásledování, tedy muslimský nepřítel a katarští heretici, se spojí: „In sexto autem tempore egresuri sunt aliqui (ut ego arbitror) ex utraque secta.“⁴¹

⁵⁵ Jáchym z Fiore. *Enchiridion super Apocalypsim* [= *Enchiridion*]. In: Andrea Tagliapietra (ed.), *Gioacchino da Fiore sull'Apocalisse*. Milano: Feltrinelli 1994, s. 186–188.

⁵⁶ *Enchiridion*, s. 188.

⁵⁷ *Expositio* III, fol. 130vab.

⁵⁸ *Expositio* III, fol. 130va: „Nescio, Deus scit, clericum tamen fuisse et imbutum scientia litterarum ex huius textu lectionis apparet.“ *Expositio in Apocalypsim* III, fol. 130vab: „Scimus enim conatos fuisse quosdam philosophos comprehendere omnia ratione et aliqua de his, que sentiebant [...] ignorantes tamen benignitatem et mansuetudinem necnon et omnipotentiam creatoris, qui potuit facere cuncta de nihilo [...] disputando de corpore et spiritu, ut diceret omne corpus esse fugiendum.“

⁵⁹ *Expositio* III, 134ra. Srov. k tomu Arno Borst. *Die Katharer*. Freiburg – Basel – Wien: Herder 1991, s. 90; Raoul Manselli. *Testimonianze minori sulle eresie: Gioacchino da Fiore di fronte a catari e valdesi*. In: Paolo Vian (ed.). *Da Gioacchino*, s. 498–506; Potestà. *Il tempo*, s. 309–311.

⁴⁰ *Expositio* III, fol. 133ra.

⁴¹ *Expositio* III, fol. 134ra.

První fázi odpovídal šestý Antikrist, Saladin a jeho nástupci.⁴² Druhou fází Jáchym teprve očekával a identifikace tohoto druhého a velkého perzekutora se neodvážil. Oznámil ale, že by se již měl nacházet na světě: „[...] magnus Antichristus [...] quem ego presentem puto esse in mundo.“⁴³

Podrobnější charakteristiku tohoto velkého perzekutora druhé fáze rozpracoval v exegezi Janových zjevení z pasáží 12, 1–14, 20 o rudém drakovi se sedmi hlavami a deseti rohy (Zj 12, 3), šelmě z moře (Zj 13, 1) a šelmě ze země (Zj 13, 11). Rudý drak (*dracus rufus*) i šelmy tvořily jeden celek a Jáchym chtěl naznačit, že drak představoval ďábla, Satana, zlo v čisté podobě. Šelmy čerpající moc od draka znázorňovaly pozemský projev.⁴⁴ Sedm hlav draka znamenalo sedm tyranů, kteří v průběhu dějin pronásledovali církve.⁴⁵ Deset rohů ohlásilo deset králů určených ke společné vládě v posledních časech.⁴⁶ Jáchym dospěl k závěru, že šelma z moře se realizuje v králi podobném Nero-novi, císaři všech národů.⁴⁷ Naopak šelma ze země reprezentovaná velkým prelátem, který „podobný Šimonu kouzelníkovi“ mohl být spolu s falešnými duchovními ztotožněn s univerzálním papežem ohlášeným ve figuře syna zatracení z 2 Sol 2, 3–4.⁴⁸ S porážkou velkého Antikrista se čas přelije do blaženého věku Ducha svatého. V tomto třetím *statu*, sedmém věku církve a sabatické epoše, přežije větší část struktury současné církve ve formě odlišné od oné z druhého věku.⁴⁹ Na konci sabatické éry ještě lid zakusí poslední pronásledování, které se rozpoutá ve chvíli uvolnění Satana z jeho žaláře. Ocas šelmy totiž podle Jáchyma označil posledního tyrana předpovězeného Ezechielem, tedy Goga a Magoga. Porážku finálního protivníka způsobí příchod Syna člověka. Pak nadejde poslední soud a konec veškerých dějin následovaný věčností.⁵⁰

⁴² *Expositio* III, fol. 136va.

⁴³ *Expositio* III, fol. 133ra.

⁴⁴ *Expositio* IV, fol. 153ra–177rb.

⁴⁵ *Expositio* IV, fol. 156va.

⁴⁶ *Expositio* IV, fol. 156va: „Cornua decem reges, qui sunt (ut inferius dicit angelus) regnaturi sunt.“

⁴⁷ *Expositio* IV, fol. 168ra: „Bestia illa, que ascendit de mari, habitura est quendam magnum regem de secta sua, qui sit similis Neronis, et quasi imperator totius orbis.“

⁴⁸ *Expositio* IV, fol. 168ra; k výkladu této pasáže srov. Robert E. Lerner. *Anticristi e Anticristo*, s. 128–129.

⁴⁹ Srov. komentář McGinn. *Labate*, s. 169–170; Potestà. *Il tempo*, s. 324–325.

⁵⁰ *Expositio* IV, fol. 157va: „Cauda vero tyrannus novissimus qui (sicut testatur Ezechiel propheta) in fine seculi venturus est.“ Jáchymovy brilantní a rozsažné scény

Kalábrijský opat zemřel 30. března 1202 v poustevně San Martino di Giove poblíž Petrafitty. Vedle nového řádu, který založil ve Fiore a který byl oficiálně schválen papežem Celestinem III. bulou *Cum in nostra* v roce 1196 Jáchym svým pojetím teologie zanechal hlubokou studnici pro nové výklady četným následovníkům. Závěry IV. lateránského koncilu z roku 1215 ve vztahu k Jáchymovi sice nebyly lichotivé, nicméně týkaly se pouze traktátu, který napsal proti Petru Lombardskému.⁵¹ Již Inocencův nástupce Honorius III. (1216–1227) Jáchymovu pravověrnost hájil a papež Řehoř IX. (1227–1241) opatův dějinný model použil pro svoji církevně politickou strategii. V následujících dobách byl Jáchym neustále připomínán jako jedna ze základních autorit významných apokalyptických proroctví. Jeho popularitu v polovině 13. století umenšil

s protagonisty posledního věku seskupili v jednodušší formě pro názornost v zobrazení *dracus rufus* v *Liber figurarum* opatovi učedníci. Jak je dále patrné, text opakoval zmíněné obsahy v přístupnější syntetizované podobě čerpající z více Jáchymových děl. Figureae XIV. představuje *draco magnus rufus* ze Zj 12, 3. U hlav draka Jáchymovi žáci napsali: „Reges sunt septem, quinque ceciderunt et unus est et unus nondum venit: et cum venerit, oportet illum breve tempus manere (Zj 17, 9–10) / Herodes. Prima persecutio Iudeorum. Tempus apostolorum. / Nero. Secunda paganorum. Tempus martyrum. / Constantius. Tertia hereticorum. Tempus doctorum. / Mahomet. Quarta Saracenorum. Tempus virginum. / Mesemothus. Quinta filiorum Babylonis in spiritu et non in littera. Tempus conventualium. / Isti. V. ceciderunt (Zj 17, 10). Quinta persecutio ad regem pertinet Babylonis. Cur autem istum modo pro illo rege inscribere licet, scietur postea. / Saladinus. Sexta persecutio inchoata est. VII sequetur. / Alius surget post eos et ipse potentior erit prioribus (Dn. 7, 24). Decem reges. / His est septimus rex qui proprie dicitur Antichristus. Quamvis sit alius similis, nec minor eo in malitia designatus in cauda. / Iste est ille rex de quo dicitur in Daniele: Surget rex impudens facie, intelligens propositiones et roborabitur fortitudo eius, sed non in viribus suis et supra quam credi potest universa vastabit (Dn 8, 23–24). / Gog. Iste est ultimus Antichristus.“ Přepisujeme reprodukcí rukopisu Leone Tondelli – Marjorie Reeves – Beatrice Hirsch-Reich (ed.). *Il libro delle figure dell'abate Gioachino da Fiore*. Torino: Società editrice internazionale 1953, tab. XIV.

⁵¹ Giuseppe Alberigo – Giuseppe L. Dossetti – Paolo Prodi (ed.). *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*. Bologna: Bologna 2002, s. 231. K důvodům odsouzení srov. Fiona Robb. The Fourth Lateran Council's Definition of trinitarian Orthodoxy. *Journal of Ecclesiastical History* 48 (1997), s. 22–43; Táž. Did Innocent III Personally Condemn Joachim of Fiore? *Florensia* 7 (1993), s. 77–91. K Honoriovu poměru k Jáchymovi srov. Grundmann. *Studi su Gioacchino da Fiore*, 170. K Řehoři IX. srov. R. E. Lerner. Federico II mitizzato e ridimensionato „post mortem“ nell'escatologia francescano-gioachimita. In: R. E. Lerner (ed.). *Refrigerio dei santi. Gioacchino da Fiore e l'escatologia medievale*. Roma: Viella 1995, s. 147–167; Regis J. Armstrong. „Mira circa nos“. Gregory IX's View of the Saint Francis of Assisi. *Laurentianum* 25 (1984), s. 385–414; Valeria De Fraja. Usi politici della profezia gioachimita. *Annali dell'Istituto storico italo-germanico di Trento* 25 (1999), s. 389–399. Felice Accrocca. L'escatologia del francescanesimo del duecento. In: Edith Pasztor (ed.). *Attese escatologiche dei secoli XII–XIV dall'età dello Spirito al „Pastor angelicus“*. L'Aquila: Libreria Colacchi 2004, s. 63–92.

tzv. skandál s věčným evangeliem, který vyvolal františkán Gerardo z Borgo San Donnino. Gerard do roku 1254 sepsal *Introductorius ad evangelium aeternum*. V něm propojil pasáže Jáchymových hlavních děl a hlásal, že tvoří *evangelium aeternum* pro nastávající třetí věk, jenž překonává předcházející Starý zákon prvního věku a Nový zákon věku druhého. Příchod nového věku očekával kolem roku 1260, přičemž minoritům Gererard určil roli protagonistů nastávajícího třetího věku, zatímco úlohu světského kléru považoval za historicky zcela překonanou.⁵² Gerardovo věčné evangelium vyvolalo mohutnou nesouhlasnou reakci neřeholních mistrů univerzity v Paříži, z jejichž podnětu nechal papež Alexandr IV. v roce 1255 dílo Gerarda odsoudit. V nastalé atmosféře ostré rivality mezi světským a duchovním klérem pak pařížští mistři zpochybňovali roli mendikantských řádů, jejich koncept chudoby a neváhali je označit vyslanci samotného Antikrista. Patrně nejznámější projev takové reakce představoval spis *De periculis novissimorum temporum* profesora pařížské univerzity Viléma ze Saint Amour.

Problematické pasáže Jáchymova učení ještě do konce 13. století zbavil ostrých hran geniální teolog františkánského řádu Petr Jan Olivi. Ten v grandiózním spisu *Lectura super Apocalypsim* oživil vzorce Jáchymovy dějinné teologie upadlé po Gerardově odsouzení a nenaplnění svévolných očekávání kolem roku 1260 a propojil je s klíčovým požadavkem dokonalé chudoby, kterou proklamoval František z Assisi v závěti a kterou tolik zdůrazňovali spirituální františkáni. Díky Olivimu pak Jáchymovo poselství o novém věku, jemuž musí předcházet příchod Antikrista, fascinovalo autory vnímavé vůči znamením času, jakými byli například Ubertino z Casale, Angelo Clarenio, Giovanni Rupescissa, Pierre d'Ailly, Vincenc Ferrer nebo Bernardin Sienský.

Jan Hus v očekávání apokalyptického nepřítele

Jáchymovo jméno bylo v Čechách skloňováno již ve druhé polovině 13. století. Kronikář Neplach ve své kronice tvrdil, že pád, smrt i povýšení Přemysla Otakara II. prý předpověděl již dříve samotný Jáchym z Fiore.⁵³ Přemysla též údajně Jáchym zahlédl jako posledního císaře,

⁵² Výňatky ze spisu obsahuje protokol komise z Anagni z roku 1255, vydal Heinrich Denifle. *Das Evangelium aeternum und die Commission zu Anagni. ALKG I* (1885), s. 99–142.

⁵³ *Iohannis Neplachonis chronicon*. *Fontes rerum Bohemicarum III*. J. Emler (ed.). Praegae 1882, s. 477: „Unde deo permittente commissum bellum duorum regum contra

který v obraze silného anděla z Apokalypsy reprezentoval „řvoucího dvouocasého lva“ v politicky koncipovaném proroctví Jindřicha z Isernie.⁵⁴ Znatelnější setkání apokalyptického myšlení založeného na jáchymistickém pojetí dějin v českém prostředí představovala doba vlády Karla IV., kdy se Čechy staly kvůli Karlově královské funkci a jeho perspektivě na císařskou korunovaci v Římě místem zahlázeným a reflektovaným v konceptech teologických dějin, rozpracovávaných některými evropskými autory. V roce 1350 českého panovníka navštívil někdejší římský tribun Cola di Rienzo, aby jej získal pro své pojetí reformy církve i světa.⁵⁵ Opíral se o proročský spis *Oraculum angelicum Cyrilli* a apokalyptické předpovědi františkánského spirituála Giovanniho Rupescissy, které, odvolávaje se na Jáchyma z Fiore, prosycené jáchymistickou dějinnou perspektivou a upínající se k novému budoucímu věku, věštily nadcházející antikristovskou fázi.⁵⁶ Vyzbrojen touto argumentací Cola krále přesvědčoval, že mají společně převést lidstvo do třetího věku Ducha svatého a vykonat reformu církve zahrnující i návrat nevěřících do lůna církve.⁵⁷ V roce 1355 předpovídal františkán a první profesor biblické teologie na Karlově univerzitě Albert z Bludova, pravděpodobně na základě traktátů katalánského učence Arnalda z Villanovy, autora silně ovlivněného Jáchymovými spisy, že do dvaceti let musí přijít Antikrist.⁵⁸ Jan Milč z Kroměříže obeznámen

unum, videlicet Rudolphi, regis Romanorum, et Bele, regis Ungarorum, contra Otakarum, regem Boemie, ubi fraude suorum rex Boemie occisus est. Quem casum et mortem et exaltacionem in tanto principe Joachim abbas legitur ante nativitatem predixisse.“

⁵⁴ Ruth Kestenbergl-Gladstein. A Joachimite prophecy concerning Bohemia. *The Slavonic and East European Review* 34 (1955), s. 54–55.

⁵⁵ Robert E. Lerner. Medieval Prophecy and Politics. *Annali dell'Istituto italo germanico in Trento* 25 (1999), s. 418.

⁵⁶ Rupescissova proročká díla byla na Karlově dvoře známa. Objemný výtah Rupescissova spisu *Liber secretorum eventuum* byl zařazen mezi léty 1354–1362 do kroniky věnované pražskému arcibiskupovi Arnoštu z Pardubic. Rupescissův spis s největší pravděpodobností zprostředkoval kaplan Karla IV. Konrád z Halberstadtu, který navštívil Avignon roku 1355 a o Rupescissově proročtích hovořil jako o „zajímavých“, srov. Robert E. Lerner. „Popular Justice“: Rupescissa in Hussite Bohemia. In: Alexander Patschovsky – František Šmahel (ed.). *Eschatologie und Hussitismus*. Praha: Historisches Institut 1996, s. 42–43.

⁵⁷ *Briefwechsel des Cola di Rienzo*. Díl II/3. Konrad Burdach (ed.). Berlin: Weidmannsche Buchhandlung 1912, s. 194: „Item quod ad huiusmodi spiritualis negocii prosecutionem electus sit a Deo vir sanctus, revelacione divina ab omnibus cognoscendus, qui una cum electo imperatore orbem terrarum multipliciter reformabunt, exclusis a pastoribus Ecclesie superfluitatibus deliciarum temporalium caducarum.“

⁵⁸ Záznam otiskl Jaroslav Kadlec. Řeholní generální studia při Karlově universitě v době předhusitské. *AUC-HUCP* 7 (1966), s. 80–81; Josef Tříška. *Literární činnost*

díky působení v královské kanceláři s prorockými spisy tehdejší Evropy koncipoval předpověď o vystoupení Antikrista mezi léty 1365–1367. Antikrista podobně jako Jáchym z Fiore označoval *magnus Antichristus*.⁵⁹ Dle formulací jáchymisticky koncipovaného spisu *Vade mecum in tribulatione* již zmíněného Giovanniho Rupescissy Milíč v roce 1368 vybízel papeže Urbana V. k užití dvojsečného meče andělského vojska za účelem reformy a svolání koncilu.⁶⁰ Pojmenováním císaře Karla „Orlem černých křídel“ dále dokazoval znalost jáchymistického Cyrilského orákula.⁶¹

Také Milíčův ctitel a mistr pařížské Sorbony Matěj z Janova představil apokalyptický scénář založený na výpočtech. V kontextu papežského schizmatu interpretoval biblickou 11. kapitolu Zachariáše (Zach 11, 7–11) o dvou holích pastýře Izraele historicky a vyvodil, že vystoupení ohavnosti zpuštění se uskutečnilo v roce 1290, následujících 95 let toto zlo sílilo, aby v roce 1385 ukázalo konkrétně svoji hroživou sílu ve velkém Antikristu, jehož Janov zahlížel ve vzdoropapeži Klementovi VII.⁶² Ve shodě s Jáchymem zdůraznil rok 1200 jako důležitý, když stanovil, že velký Antikrist vstoupil do církve právě v roce 1200.⁶³ Janovy exegeze byly místy obdobné jáchymistickým, avšak v interpreta-

předhusitské university. Praha: Karlova Universita 1967, s. 134; Pavel Spunar. *Repertorium auctorum Bohemorum proventum idearum post Universitatem Pragensem conditam illustrans I*. Wrocław et al.: Wydawnictwo Polskiej Akademii nauk 1985, s. 49; nově potvrzuje Pavlína Cermanová. *Čechy na konci věků*. Praha: Argo 2013, s. 194.

⁵⁹ Ferdinand Menčík. *Prophecia et revelatio de Antichristo*, In: *Věstník Královské české společnosti nauk* 1890, s. 333.

⁶⁰ Nejde o jediné obdobné formulace, k uvedeným srov. Ferdinand Menčík. *List papeži Urbanovi V.* In: *Věstník Královské české společnosti nauk* 1890, s. 324; pro Rupescissovu pasáž srov. E. Brown (ed.). *Vade mecum in tribulatione*. In: *Appendix ad Fasciculum rerum expetendarum et fugiendarum*, London: Chiswell 1690.

⁶¹ Menčík. *List*, s. 325. Na použití formulace Cyrilského orákula poukázal Amedeo Molnár. *Slovem obnovená. Čtení o reformaci*. Praha: Kalich 1977, s. 15; dále srov. Cermanová. *Čechy*, s. 89–91.

⁶² Vlastimil Kybal (ed.). *Matěje z Janova Mistra Pařížského Regulae Veteris et Novi Testamenti*. Svazek IV. [= *Regulae*]. Innsbruck: Knihkupectví Wagnerovo, Innsbruck 1911, s. 120–121; *Regulae*, III, 209. Pro Matějovy pasáže o velkém Antikristu srov. dále např. *Regulae*, IV, s. 321, 322.

⁶³ O roku 1200 hovoří Janov dvakrát, srov. *Regulae*, I, s. 178–179; III, s. 21–22. S odvolávkou na Jáchyma uváděl rok 1200 také známý komentář na Apokalypsu Alexandra Minority, srov. Alexander Minorita. *Expositio in Apocalipsim* (MGH. Alois Wachtel [ed.]. Weimar 1955, s. 351). Zdůraznění roku 1200 je obsaženo v jáchymistickém proroctví Telesfora s Cosenzy z roku 1385 reagujícím na papežské schizma. Telesfor se v proroctví často dovolával autority Jáchyma a jeho rok 1200 ohlašoval jako počátek schizmat, která budou pokračovat až do smrti velkého Antikrista. Srov. Emil Donckel. *Die Prophezeiung des Telesforus*. *AFH* 26 (1934), s. 301.

ci Antikrista dle dvanácté kapitoly Apokalypsy o rudém sedmihlavém drakovi Janov chápal sedm hlav šelmy jako hříšnost rozprostírající se v křesťanství, nikoliv jako reprezentanty Antikrista v dějinách.⁶⁴ V zasazení své doby do kontextu dějin spásy Janov spíše navazoval na pařížského kolegu Viléma ze St. Amour, jehož již zmíněné *De periculis* začlenil do třetího svazku svých *Pravidel*. Vilém v *De periculis*, kde výslovně odmítl jáchymistická očekávání, začlenil vlastní přítomnost do období šestého věku, který již souběžně splýval s věkem sedmým. Tím se přiřadil k Augustinově tradici vnímající vlastní čas v obrazném tisíciletém trvání Satanova uvěznění, vůči níž se Jáchym z Fiore tolik vymezil.⁶⁵

Jan Hus již v roce 1401 pronesl výrok, že v římské církvi „Antikrist pevně zapustil nohu, jíž nesnadno jest hnouti“.⁶⁶ Ve spisech z prvního desetiletí 15. století se Hus problematikou Antikrista a s ním očekávaného brzkého konce dějin několikrát zabýval a je možné konstatovat, že svůj čas vnímal jako blízký naplnění.⁶⁷ Pravděpodobně v linii Matěje z Janova sdílel ideu Antikristovy mnohovrstevné účasti v jednotlivých ramenech církve. Dynamika projevů jakož i použitý slovník jsou však výrazně strážlivější a méně barvitější ve srovnání s výrazi-

⁶⁴ *Regulae* I, s. 245; *Regulae* IV, s. 18–24, 208–209, 240–242.

⁶⁵ *Regulae* III, s. 275–276.

⁶⁶ Jan Sedlák. *M. Jan Hus*. 2. vyd. Olomouc: Matice cyrilometodějská 1996, s. 105.

⁶⁷ K tématu Husova eschatologického prožívání srov. Ernst Wadstein. *Die eschatologische Ideengruppe: Antichrist – Weltsabbat – Weltende und Weltgericht in den Hauptmomenten ihrer christlich-mittelalterlichen Gesamtentwicklung*. Berlin: O. R. Reisland 1896, s. 110–111; Karel Chytil. *Antikrist v naukách a umění středověku a husitské obranné antithese*. Praha: Nákladem České akademie věd pro vědy, slovesnost a umění 1918, s. 131–135; Vlastimil Kybal. *M. Jan Hus. Život a učení. Díl III/3*. Praha: Jan Laichter 1951, s. 297–321; Amedeo Molnár. *Endzeit und Reformation. Heidelberger Jahrbücher* 9 (1965), s. 73–80, je třeba uvést, že Molnár Husovu apokalyptiku nekladl jako centrální místo jeho učení. Dále srov. Jana Nechutová. Hus a eschatologie. *SPFFBU E13* (1968), s. 179–188. K ukázkám Husových projevů vyjadřujících aktuální eschatologický náboj a Antikristovo vystoupení srov. František J. Holeček. *Ministri dei possunt in dampnationem perpetuam papam male viventem detrudere...* (Hus a problém Antikrista). In: Miloš Drda – František J. Holeček – Zdeněk Vybíral (ed.). *Jan Hus na přelomu tisíciletí*. Tábor: Husitské muzeum v Táboře 2001, s. 219–245. Dále srov. Ivana Dolejšová. Eschatological Elements in Jan Hus's Ecclesiology and their Implications for a Later Development of the Church in Bohemia. In: Johannes Brosseder – Kajsa Ahlstrand (ed.). *Verbogener Gott – verbogene Kirche? Die kenotische Theologie und ekklesiologischen Implikationen*. Stuttgart: W. Kohlhammer 2001, s. 138–155; Ivana Dolejšová. Eschatological Elements in Hus's Understanding of Orthopraxis Introduction. In: Zdeněk V. David – David R. Holeton (ed.). *The Bohemian Reformation and religious Practice* 4. Prague: Academy of Sciences of the Czech Republic 2002, s. 127–141.

vem užívaným od poloviny roku 1410, tedy od období přímého střetu s arcibiskupem Zbyňkem a událostmi souvisejícími se zahájením pojednávání kauzy spálení Wiclifových knih.⁶⁸

V listě anglickému lollardovi Richardu Wychovi z března 1411 ještě nekonkrétně z poukazem na ocas šelmy pojmenovával protivníka:

A proto povstal Satan, že se již pohnul ocas samého Behemota, a zbývá, aby Pán Ježíš Kristus potřel hlavu jeho. Ejhle hlavy jeho jsem se lehce dotkl, a otevřel tlamu svou, aby pohltil mne a spolu bratří mé.⁶⁹

Nejpozději v roce 1412 v souvislosti s realitou po odpustkové kampani, s bouřemi v ulicích Prahy a rozštěpením dříve jednotné reformní družiny Hus dospěl k novému eklesiologickému pojetí soudobé církve. V česky psaném *Výkladu na vieru* z roku 1412 v 71. kapitole navazoval na téma z předchozích pasáží o možnosti trestání hříchů a obecně o možnosti či nutnosti každého křesťana nemlčet před hříšným jednáním jiného křesťana bez ohledu na jeho postavení. Právě v ozvěně na hlásání odpustků spojených s křížovou výpravou identifikoval, kdo je hlava a ocas šelmy:

A vykládaje prorok Isaiáš, co jest hlava a ten ocas, die: Starý a poctivý on jest hlava a prorok, jenž učí lež, ten jest ocas. Teď zjevně máš, koho mieni pán buoh hlavú: že toho, jenž otec starý a poctivý slove; a koho ocasem, jenž křiví lid: že kazatele lživého Neb nynie otcové, jenž slovú od lidí světí, mají kazatele lživé, jež rozsielajú, aby lid blažili, kdy by jim peníze dali, svodiece je svými lživými řečmi; a ti sú onen drakóv ocas, o němž die svatý Jan.⁷⁰

Ve spise *Postilla adumbrata* pravděpodobně z téhož roku interpretoval Matoušova slova ze sedmé kapitoly „Střeste se falešných proroků, kteří k vám přicházejí v ovčím rouchu, ale uvnitř jsou to draví vlci“ (Mt 7, 15). V krátké expozici ohlásil, že nastal čas, kdy „povstali

⁶⁸ Tuto fázi shrnula Nechutová. *Hus a eschatologie*, s. 180–182. Rozboru eschatologických pasáží Husových dosud nevydaných spisů *Spiritus nolite extinguere, State succincti a Diliges dominum Deum*, zejména v souvislosti s Viklefovými spisy, se věnovala Jana Mazalová ve své disertační práci pod názvem *Eschatologie v díle Jana Husa*.

⁶⁹ Bohumil Ryba (ed.). *Sto listů M. Jana Husi*. Praha: Jan Laichter 1949, s. 42.

⁷⁰ Jan Hus. *Výklad na vieru*. Magistri Ioannis Hus Opera omnia I. Amedeo Molnár (ed.). Praha: Academia 1975, s. 305.

falešní proroci, kteří vystupují jako apoštolové Krista a svádějí mnohé“. Vyzval k rozlišení, jakého původu jsou ti, kteří vyhlašují odpustky na podporu války proti Ladislavovi.⁷¹

Ve stejném roce Hus ve spise *O svatokupectví* široce dokazoval, že svatokupectví je bludem, kacířstvím protivícím se Písmu. V postupu blízkém italskému spirituálnímu františkánovi Angelovi Clarenovi nejprve teoreticky nastínil, že papež může být heretikem svatokupcem.⁷² Pak odmítl, že by z vážnosti úradu vyplývala svatost osoby, a zdůraznil, že o to větší je provinění nositele, který si zaslouží označení Antikrist:

Neb co platno jest, že člověka svatým nazývají, an jest před Bohem zlořečený? Co platno Antikristovi, že se nad Boha vznosí, poněvadž ho Kristus do pekla porazí? A zase též co člověku uškodí, že ho svět zlořečí, když pán buoh velebí.⁷³

Vyjádřeními, že papeži nepřísluší, aby se věnoval světské vládě, což dle Husa zjevně současný pontifik nenásledoval, Hus v závěru kapitoly připomněl proroctví Hildegardy z Bingen z konce jejího spisu *Scivias* o událostech před završením dějin. Spolu s Hildegardou Hus tvrdil: „Papežovi panství ubude, že jedva biskupská čepice na hlavě ostane.“⁷⁴

Husova konkretizace Antikrista, která dosáhla na nejvyšší stupně v církvi, je patrně nejsystematičtěji propracovaná ve spise *De ecclesia*. Zde reflektoval rozchod s někdejšími přáteli, neúspěch v protiodpustkové kampani s prvními oběťmi Janem, Martinem a Staškem, odklon krále Václava, odvolání své pře ke Kristu i nucený odchod na venkov. Většinu z těchto událostí nahlížel v perspektivě závěrečného zápasu s Antikristem. Ve třinácté kapitole se zřetelem k současnému papeži učinil konkluzi mezi papežem žijícím nehodně, Antikristem, ohavností zpuštění prorokovanou Danielem a Synem zatracení z listu Solunánům, jehož vystoupení je nutnou součástí událostí před druhým

⁷¹ Jan Hus. *Postilla adumbrata*. Tamtéž, s. 346–347.

⁷² Jan Hus. *O svatokupectví*. Magistri Ioannis Hus Opera omnia IV. Amedeo Molnár (ed.). Praha: Academia 1985, s. 205.

⁷³ *O svatokupectví*, s. 206.

⁷⁴ *O svatokupectví*, s. 212.

Kristovým příchodem.⁷⁵ V šestnácté kapitole mistr obludnou šelmu, ohavnost spuštění přirovnal k figuře nehodného pastýře ze Zach 11, 15, o níž se zmiňoval Matěj z Janova. Hus neinterpretoval zlomení holí, ani nepřikročil ke stanovení datace. V jeho současnosti byl tento poslední protivník již přítomen, a proto Hus upozornil věřící, aby se měli na pozoru.⁷⁶ O několik řádků níže označil papeže hlavou jako v korespondenci s Wychem v roce 1411. Nyní doplnil, že papež – hlava je oním dlouhověkým člověkem a ocas znamená duchovenstvo učící o neomylnosti hlavy.⁷⁷

Obdobnou charakteristiku Jana XXIII. sdělil i v listu Mistru Křišťanovi z Prachatic z konce roku 1412, když papeže ve spojitosti s vydáním buly na podporu křížové výpravy ocejšoval parafrází apokalyptické nevěstky: „Ještě větší je ohavnost šelmy, která je připravena dáti se uctívati od každého příchozího, sedíc na stolci důstojnosti, jako by byla Bůh.“⁷⁸

V roce 1413, kdy Husův zápas dávno překročil hranice Prahy a Štěpán z Dolan hlásal přítomnost kacírů, vyslovil Hus v kázání z druhé neděle adventní slova, že stávající čas je časem utrpení a pohrom, které prorokoval Kristus, když hovořil o znameních předcházejících jeho druhému příchodu:

A jistě běh nynějšího času dává věrným rozum toho svatého evangelia o znameních soudného dne, aby běh světa pozorující, slova svého Spasitele vážili, a rozumějící, pilně se připravili proti chytrosti Antikristově; neboť po znameních těch nezmešká se příchod syna Božího.⁷⁹

Když se chystal na odjezd do Kostnice, připravoval si proslov zamýšlený k prezentaci na koncilu, nazvaný *Sermo de pace*. V poutavých pasážích bohatých na eschatologické a apokalyptické výrazivo formuloval nutnost reformy církve ve vztahu k přítomné době, vyznačující se blízkostí eschatologickému naplnění. V poselství chtěl shromážděným

⁷⁵ František M. Dobiáš – Amedeo Molnár (ed.). *Mistr Jan Hus, O církvi*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd 1965 s. 107. Lat. text S. Harrison. Thomson (ed.). *M. Jan Hus, Tractatus de Ecclesia [= De Ecclesia]*. Praha: Komenského evangelická bohoslovecká fakulta 1958, s. 103–104.

⁷⁶ *O církvi*, s. 137. Lat. text *De Ecclesia*, s. 141–142.

⁷⁷ *O církvi*, s. 138. Lat. text *De Ecclesia*, s. 142.

⁷⁸ *Sto listů*, s. 99.

⁷⁹ Václav Flajšhans (ed.). *Mistra Jana Husi sebrané spisy*. Díl VI. Praha: Nákladem Jos. R. Vilímka 1920, s. 16–18.

představitelům církve i světské moci sdělit: „Přiblížil se král pýchy a stydno jest říci, že šiky kněží jsou v pohotovosti k jeho službám.“⁸⁰ A Janovi z Chlumu 23. června 1415 psal:

Ó svatý Bože, jak široko rozprostírá svou moc a krutost Antikrist! Ale doufám, že bude jeho moc ukrácena, a více, že bude obnažena ničemnost jeho u věrného lidu [...]. A necht' si zuří Antikrist jak chce, neodolá proti Kristovi, který ho, zabije dechem svých úst jak praví apoštol.⁸¹

O den později pak s vědomím, že svůj zápas ponese až do krajnosti kacířské hranice, napsal přátelům v Čechách list, kde koncilní shromáždění v Kostnici označoval slovy:

Jistě, již se zlost a ohavnost i hanba Antikristova oznámila, na papeži i na jiných v sboru. Již věrné slůhy Božie mohou znamenati z řeči svého Spasitele, co jest mienil řka: Když uzříte ohavnost na místě na zpusilém, jenž jest prorokoval prorok Daniel.⁸²

Jan Hus ve víru jáchymistických proroctví?

Jak je patrné z přehledu Husova očekávání Antikrista, Hus k personifikaci Antikrista přistoupil, ovšem označení podobné termínu *magnus Antichristus*, zavedené Jáchymem z Fiore a použité Milíčem i Janovem, u betlémského kazatele nenalezneme. I když, jak svědčí zápis z pražské synody ze 16. června 1413, právě tato formulace protivníka byla jistými okruhy v Praze diskutována.⁸³ U Husa nenalezneme náznaky praxe výkladu Písma, kterou patrně vykonával v bouřlivých revolučních letech po roce 1420 pražský krčmář Václav, o němž kronikář Vavřinec z Březové napsal, že jej Martin Húska se svými druhy chovali v úctě, neboť „nadevšechny obeznámený v bibli vykládal Nový

⁸⁰ František M. Dobiáš (ed.). *Mistr Jan Hus, Sermo de Pace – Řeč o míru*. Praha: Kalich 1963, s. 54.

⁸¹ *Sto listů*, s. 218.

⁸² *Sto listů*, s. 224.

⁸³ Srov. Jaroslav V. Polc – Zdeňka Hledíková. *Pražské synody a koncily předhusitské doby*. Praha: Karolinum 2002, s. 301: „Secundum, quod his diebus sit ille magnus Antichristus et regnet, qui secundum fidem ecclesie et secundum scripturam sacram et sanctos doctores in fine seculi est venturus, est error evidens secundum experientiam.“ Srov. Václav Novotný. *M. Jan Hus. Život a učení*. Díl I/2. Praha: Jan Laichter 1921, s. 114.

zákon Starým a naopak“, což mohlo být ozvěnou na Jáchymovu exegetickou metodologii shod Písem.⁸⁴ U Husa nenacházíme popis vlastního dějinně teologického zasazení. Podle některých náznaků pravděpodobně sdílel obecně akceptované schéma předložené Augustinem a očekával pronásledování společenství věrných před druhým Kristovým příchodem. V tradičním schématu pak dle potřeby akcentoval určitý prvek pocházející z rozličné škály apokalyptických komentářů, které zejména po propuknutí schizmatu kolovaly Evropou a oživovaly starší profetické vzorce.

Vzhledem k dataci Husova vystoupení proti duchovní autoritě v roce 1410 se mu jako inspirace nabízely zvláště dva prorocké spisy. Jednalo se o prococtví poustevníka Telesfora s Cosenzy, konkrétně jeho třetí verze vzniklé v roce 1396.⁸⁵ Druhým bylo prococtví Giacomma Palladiniho z Terama. Obě prococtví se hlásila k jáchymistickým sedmidílným dějinám, ovšem se značnou redukcí oproti Jáchymovu popisu perzekuce v šestém věku. Obě prococtví vycházela ze stavu církevního schizmatu a formulovala předpověď příchodu ztělesněného Antikrista, jehož zjevení i série následků se stanou zřejmými v letech 1409–1411.

Užití Telesforova prococtví je málo pravděpodobné, neboť jeho český opis pochází až z roku 1430 a není známa odvolávka na toto prococtví některou z osob kolem Jana Husa.⁸⁶ Jinak je tomu u předpovědi Jakuba Palladiniho z Terama. Palladini v roce 1382 napsal spis *Consolatio*

⁸⁴ František Heřmanský (ed.). *Vavřinec z Březové: Husitská kronika*. Praha: Nakladatelství Svoboda 1979, s. 124. Vavřincovu narážku na krčmáře Václava použil jako doklad znalosti tábořského prostředí s jáchymismem Howard Kaminsky. *A History of The Hussite Revolution*. Berkley – Los Angeles: University of California Press 1967, s. 351–352. František Šmahel. *Husitská revoluce II*, s. 131, 133. K tématu nově Pavlína Cermanová. *Čechy*, s. 175–176.

⁸⁵ Jedná se o rukopis *Libellus fratri Thelesphori*, BN Paris, lat. 3184, fol. 106r–117r. K tomuto přepisu rukopisu srov. Emil Donckel. Studien über die Prophezeiung des Fr. Telesforus von Cosenza O.F.M. (1365–1386). *Archivum Franciscanum historicum* 26 (1935), s. 36; Charles Samaran – Robert Marichal (ed.). *Catalogue des manuscrits en écriture latine portant des indications de date, de lieu ou de copiste, Bibliothèque Nationale, fonds latin (n°s 1 à 8000)*. II. Paris: Bibliothèque Nationale 1965, s. 155; Kenneth Pennington. The Libellus of Telesphorus and the Decretals of Gregory IX. *The Courier of Syracuse University Library* 11 (1974), s. 21; Richard Spence. Ms Syracuse University von Ranke 90 and the Libellus of Telesphorus of Cosenza. *Scriptorium* 33 (1979), s. 271–274.

⁸⁶ *Tractatus fratris Thelesfori heremite*, ms. NK ČR Praha, V.G.7, ff. 105r–138r. Kodex obsahuje četné Jakoubkovy exezeze biblických veršů s eschatologickou tematikou, Jakoubkův traktát o přijímání podobojí proti Ondřejovi z Brodu nebo též papežské *Vaticinium*.

peccatorum seu Lis Christi et Belial.⁸⁷ V prorockém spise použil kombinace numerických hodnot 1290 a 1335, obsažených v knize Daniel, a datace zničení chrámu v Jeruzalémě a dospěl k letům 1409–1410, po nichž Kristus ukončí svoji při se Satanem. Věřící se proto mají připravit na strádání posledního věku, kdy se již objevili četní antikristové v čele s avignonským Klementem VII. a jeho dvorem.⁸⁸ Palladini budil rozruch i dalšími spisy. Jeho nedochovaný výklad Nabuchodonosorovy sochy z Dan 2, 28–45 se stal předmětem žaloby, kterou na něj u papeže podal Scrivani z Piacenzy.⁸⁹ Ze Scrivaniho žaloby popisující Palladiniho spis vyplývá důležité nasměrování proroctví k českému království, které v *Consolatio* Palladini nezmínil. V sedmém bodě žaloba vytýká Palladinimu kalkulaci Danielových hodnot 1290 a 1335, kdy dospěl k dataci Kristova druhého příchodu v letech 1409–1410.⁹⁰ Dle 15. bodu žaloby pak měl teramský prorok ohlašovat, že k pádu císařství dojde po pětadesáti letech trvání v Českém království, tedy od korunovace Karla IV. v roce 1346. Schizma bude ukončeno v roce 1411, po němž Kristus zahájí své království.⁹¹

Otázka vlivu Palladiniho spisu na některé reformně smýšlející kruhy v Praze není zcela bez opory, tím spíše, že Palladiniho autoritu

⁸⁷ *Consolatio peccatorum seu Lis Christi et Belial*. Jacobus de Theramo, P. Wider (ed.). Erfordiae 1485. Na Palladiniho v souvislosti s Husem upozornil František J. Holeček. M. Jan Hus a proroctví Giacoma Palladiniho z Terama. In: Bronislav Chocholáč – Libor Jan – Tomáš Knoz (ed.). *Nový Mars Moravicus aneb Sborník příspěvků, jež věnovali Prof. dr. Josefu Válkovi jeho žáci a přátelé k sedmdesátinám*. Brno: Matice moravská 1999, s. 111–118. Pro pozdější upravené staročeské vydání spolu s pozměněným kalkulačním schématem srov. Jan Nováček. *Soud o vykoupení světa od Jakuba Averánského, doktora práv na vysokých školách pádevských, a arcikněze z Téheránu*. Jindřichův Hradec: Nákladem vydavatelovým 1880. Palladiniho traktát *Consolatio peccatorum seu Belial* byl v Čechách opsán v prvním desetiletí 15. století, srov. ms. NK ČR Praha, X.C.25, fol. 106r–168r.

⁸⁸ *Consolatio peccatorum*, fol. 88rb–va.

⁸⁹ Roberto Rusconi. *Lattesa della fine. Crisi della società, profezia ed Apocalisse in Italia al tempo del grande scisma d'Occidente (1378–1417)*. Roma: Istituto Storico Italiano per il Medio Evo 1979, s. 125. Scrivaniho žalobu přepisují dle Rusconiho.

⁹⁰ „VII. Item in capitulo sexto dicit [quod] secundus adventus filii Dei pro salute populi Israelitici erit anno Domini MCCCC nono vel decimo, fundasse super illo dicto Danielis [...], quod tempus fuit inceptum anno destructionis Jherusalem per Titum et Vespasianum, quibus diebus sumptis pro annis secundum morem prophetarum et scripture, si addantur 74 anni quibus precessit nativitas Christi, reperietur propositum, quod videlicet anno predicto et millesimo venturus est filius Dei“, citováno dle Rusconi. *Lattesa*, s. 124, pozn. 147.

⁹¹ „XV. Item, in eodem capitulo [sc. Vicesimo tercio] dicit quod scisma ecclesie terrene terminabitur secundum concordanciam scripturarum in annis triginta tribus sub quator pontificibus et imperium romanum duravit et durabit in regno Bohemie annis sexagintaquinque, in quo deficiet“, citováno dle Rusconi. *Lattesa*, s. 125, pozn. 150.

měl zmínit sám Hus. Nasvědčovalo by tomu obvinění v Kostnici, podle něhož měl říci při kázání v lidovém jazyce: „Hle naplnilo se proroctví, jež předpověděl Jakub z Therama, že v roce 1409 povstane jeden, který bude pronásledovat evangelium, epištoly a víru Kristovu.“⁹² Oním pronásledovatelem měl Hus mínit papeže Alexandra V., který dal spálit Viklefovy knihy. Hus na předložený žalobní článek odpověděl, že je to formálně správné, ale že to řekl jinak a že ani Alexandr V. nenařídil bulou spálit Viklefovy knihy. Tím sice nic o obecném povědomí Palladiniho proroctví v Čechách nesdělil, potvrdil ale, že dobové souvislosti znamenání času zvažoval dle Palladiniho jáchymistického spisu, jehož obsah alespoň v částečně šíři znal.⁹³ Husova slova o naplnění proroctví Jakuba z Terama bývají spojována s kázáním v Betlémské kapli z 25. června 1410. Právě tehdy dal Jan Hus předčítat již zmíněné odvolání k apoštolskému stolci a pražský lid povzbuzen Husem chodil po ulicích Prahy a hlásal: „Antikristus již chodí, zapálenů péčí vodí, kněžstvo hrdé již plodí, probuoh znamenajte.“⁹⁴

Hlava a ocas draka

Výroky o Antikristu s označením hlavy a ocasu rudého draka ze Zj 12, 3 Hus opakovaně používal od roku 1411. Právě tyto formulace jsou vedle odkazu na proroctví Jakuba Palladiniho jedním z mála míst, kde je možné porovnat případné sledování exegetické linie vytyčené Jáchymem z Fiore nebo potažmo jáchymistickými autory. Pasáž Zj 12, 3 v podobném duchu komentoval Jáchym z Fiore ve spise *Expositio in Apocalypsim*, když nastínil příchod posledního osmého protivníka na konci dějin v postavě Goga. Jáchym napsal: „Ocas, to je poslední pronásledovatel, o němž svědčí prorok Ezechiel, který přijde

⁹² Jan Sedlák. *Mistr Jan*, s. 342.

⁹³ František Palacký (ed.). *Documenta mag. Joannis Hus vitam, doctrinam, causam in Constantiensi concilio actam et controversias de religione in Bohemia annis 1403–1418 motas illustrantia quae partim adhuc inedita, partim mendose vulgata, nunc ex ipsis fontibus hausta*. Praha: Tempský 1869, s. 233. Jan Sedlák považoval zmínku o naplnění proroctví Jakuba z Terama za věrohodnou, srov. Sedlák. *Mistr Jan*, s. 176–177. Václav Novotný ale konstatoval, že „kázání není dnes známo, leda z vytržených citátů, jež ke kurii poslal Zbyněk a o nichž víme z procesu reprodukováného Colonnou, a z některých zmínek v žalobních artikulech Michala de Causis, Pražských Depositiones a Kostnických žalob“ a konstatoval, že snad Hus zmínku připojil. Srov. Václav Novotný. *M. Jan Hus. Život a učení*. Díl I/1. Praha: Jan Laichter 1919, s. 408, pozn. 2.

⁹⁴ Jiří Daňhelka (ed.). *Husitské písně*. Praha: Československý spisovatel 1952, s. 123–124.

na konci věků.⁹⁵ V září roku 1410 zaslal Husovi list anglický lollard Richard Wyche. V něm líčil, kterak se dozvěděl, jak

ukrutně vás mítí Antikrist, trápenie mnohá a neslýchaná Krystu věrným čině. Aníž diev, že u vás, ponydž po všech zemích od protivníkův zákon Kristóv odbuoj trpí, a drák onen červený, tolik maje hlav, o němž Zjevení svatého Jana, již z úst svých vypustil tok veliký, jimiž pozřieti mieni ženu, cierkev svatú. Ale pán najmilostivější jedinkú sobě choť konečně vysvobodí.⁹⁶

Husa pak povzbudil slovy: „údóv zemdlených od ďábla posiluj, jakž móžeš, a potvrzuj. A bude-li ráčiti najvyší pán, skoro dokonát se Antikrist.“⁹⁷

Na Wychovu nadějnou vizi v brzkou porážku Antikrista Hus odpověděl v březnu 1411 opět se zjevným užitím obrazu rudého draka ze dvanácté kapitoly Apokalypsy: „A proto povstal Satan, že se již pohnul ocas samého Behemota, a zbývá, aby Pán Ježíš Kristus potřel hlavu jeho.“⁹⁸ A téměř jako v ozvěně na Jáchymovy a jáchymistické viri spirituales, kteří v duchu Eliáše bojují do krajnosti proti Antikristovi, dodal: „Ejhle hlavy jeho jsem se lehce dotkl, a otevřel tlamu svou, aby pohltl mne a spolu bratří mé.“ Dokonce vložil sdělení o nadějně budoucí vizi obdobně Jáchymovu pojednání o přechodné fázi – fructificatio Ducha svatého: „Lid, jenž chodil v temnotách, uviděl světlo veliké Ježíše Krista, protože těm, kteří bydlili v končině stínu smrti, vzešlo světlo spásy.“⁹⁹

⁹⁵ *Expositio* IV, fol. 157va.

⁹⁶ Václav Novotný (ed.). *M. Jana Husi korespondence a dokumenty*. [= *M. Jana Husi korespondence*]. Praha: Komise pro vydávání pramenů náboženského hnutí českého, 1920, s. 80. Lat. text, s. 76: „[...] quam acriter vos turbat Antichristus, tribulaciones varias et inauditas Christi fidelibus inferendo. Nec mirum utique, si apud vos, cum iam quasi ubique terrarum per adversarios lex Christi impugnantur nimium, et draco ille ruffus, tot habens capita, de quo in Apocalipsi, iam de ore suo emiserit flumen magnum, per quod absorbere nititur mulierem. Sed deus graciousissimus unicam sibi fidelissimam sponsam finaliter liberalit.“

⁹⁷ *M. Jana Husi korespondence*, s. 81. Lat. text, s. 78: „Et ideo membra Christi per dyabolum debilitata robora pro viribus et confirma, et si dignatus fuerit altissimus, in proximo terminabitur Antichristus.“

⁹⁸ *Sto listů*, s. 41. Lat. text *M. Jana Husi korespondence*, s. 84: „Ex quo consurrexit Sathanas, quia iam cauda mota est ipsius Vehemoth, et restat, ut dominus Ihesus Christus conterat caput eius.“

⁹⁹ *Sto listů*, s. 41–42. Lat. text *M. Jana Husi korespondence*, s. 84: „Ecce caput eius lente tetigi, et apperuit os suum, ut me cum fratribus pariter deglutiret.“

Zde ovšem podobnosti končí. Z Husovy znalosti Palladiniho proctví, které v mnoha ohledech značně dopracovávalo formulace kalábrijského opata, není možné zobecnit převzetí jáchymistického teologického pojetí dějin. Palladini ve spise *Consolatio peccatorum* interpretaci ocasu šelmy nepoužil, hojně a s časovými určeními interpretoval Nabuchodonosorovu sochu, na niž ovšem v Husově vydaných spisech nenarážíme. Tematika ocasu šelmy není obsažena v soudobém jáchymistickém proctví Telesfora s Cosenzy ani v Rupescissově *Vade mecum*, které o posledním pronásledovateli Gogovi hovořilo bez odkazu na *cauda – caput*. Jáchym z Fiore zdůraznil, že poslední protivník Gog bude figurací ocasu draka. Hus ale v listu Wychovi naznačil, že hlavní protivník je hlava draka. V *De ecclesia* interpretací Izaiáše vyjasnil, že hlava je papež a ocas jsou papežovi pomocníci, oni „mnozí antikristové“ vydávající právní kazuistiku o božskosti papežova úřadu. Tutéž interpretaci Izaiášových slov a doplněnou poukazem na rudého draka ze Zj 12, 3 učinil ve *Výkladu na vieru*.¹⁰⁰ V nespočetných výkladech biblických citátů Hus nezdůrazňoval typické jáchymistické figury, ale přidržel se ustálených autorit exegeze. Například ve spise *Postilla adumbrata* v kázání na třetí neděli adventní vyšel z biblického sdělení o uvěznění Jana Křtitele Herodem a jeho stětí na popud Herodiady. Herodes, silně reflektovaný v některých Jáchymových spisech i jáchymisty jako prototyp antikristovského protivníka, byl vyložen Husem dle exegeze Bedy Ctihodného v morálním smyslu jako svět, Herodiada jako tělesnost, oba označovali světskost v protikladu k duchovnosti Jana Křtitele.¹⁰¹ V témže spise Hus interpretoval sedm hlav šelmy a deset rohů z Janova zjevení opět moralisticky: „[...] habentem capita septem, id est mortalia septem peccata, et cornua decem, id est quinque sensus corporis et quinque mentis, quibus in pugnat castitatem,“ tedy bez jakékoli souvislosti na personifikaci perzekutora a ve shodě s Matějem z Janova.¹⁰²

Husova rezistence vůči autoritě a identifikování sil Antikrista připomínají logiku užitou některými jáchymistickými autory. Pro váhu svých slov mu ovšem postačovalo užít obecně uznávaných autorit. Ostatně v 18. kapitole *De ecclesia* při jednom z dokazování Jana XXIII. jakožto Antikrista posledních dnů, který se zpronevěřil pastýřské službě, se

¹⁰⁰ *Výklad na vieru*, s. 305.

¹⁰¹ *Postilla adumbrata*, s. 28–29.

¹⁰² *Postilla adumbrata*, s. 75.

Hus dlouze dovolával Roberta Grossetesta, mimochodem velkého cti-tele jáchymisty Huga z Digne. Hus ale setrval mimo jakoukoli jáchymistickou vizi.¹⁰⁵ Ovlivnění Jáchymem či jáchymismem druhé poloviny 14. století není možné vyloučit.¹⁰⁴ Jednotlivé komponenty snad dotvářely celkovou mozaiku Husovy eschatologické eklesiologie, která se v některých bodech podobala jáchymistické. Bližší jeho prostředí i svojí aktuálností ovšem byla eklesiologie Viklefova, k níž se navzdory výslovným zákazům církevních autorit nebál přihlásit.

*Cyrlometodějská teologická fakulta Univerzity Palackého
Univerzitní 22
779 00 Olomouc
e-mail: vit.hlinka@upol.cz*

¹⁰⁵ *O církvi*, s. 161. Lat. text *De Ecclesia*, s. 167–168.

¹⁰⁴ Srov. Ivana Dolejšová. *Eschatological Elements*, s. 140.